

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS
L A I K R A K S T S

1945. G.

16. FEBRUĀRĪ

NR. 8

TAUTAS MĀKSLINIEKI

Tēvijas karš iegājis pēdējā posmā. Sarkanās Armijas pulki, rādot Padomju Savienības tautu pašizliedzīgo varonību, izcina uzvaru. Sivas kaujas vēl priekšā, liels darbs vēl priekšā. Visi spēki vēl jāsasprindzina, lai agonijā iedzīto vācu fašismu iznīdētu pašā saknē kā jaunu nezāli. «Ir pamats domāt, ka šo uzdevumu Sarkanā Armija izpildīs netāla nākotnē.» (J. Staļins).

Mums jāpieliek visi iespējamie pūliņi, lai visisākajā laikā sāktu kūpēt vācu laupītāju bandu sagrauto rūpniecību dūmeņi, lai istu dzīvi sāktu mūsu lauki, lai mēs izmēztu vācu fašisma drāžas no kultūras apcirkiem, no vācu jūgā žņaudzītās apziņas.

Dienu no dienas laikraksti vēsta, ka mūsu rūpniecību strādnieki, pārvarot lielas un nopietnas grūtības, ceļ darbu. Rodas triecienieki un stachanoviči. Mūsu saimnieciskās dzīves atjaunojami saprot, — lai Sarkanā Armija pār Berlīni aizsprautu uzvaras karogu, ikvienam jādara viss iespējamais, kas šo brīdi tuvinātu.

Arī kultūras darbiniekam jābūt blakus stachanovišu sardzē esošajam strādniekam. Jāredz strādnieka darbā saspringtā seja, jādzird viņa valoda, jājūt viņa domas un dzīvā elpa. Māksliniekam: mūziķim, rakstniekam plecu pie pleca jāsoļo ar darba tautu, jāpalīdz celt rītdienu.

Krāsu, formas, skaņu un vārdu meistariem šodien jārunā tā, lai viņu valoda palīdzētu uzvarai, lai viņu valoda palīdzētu darbam, lai viņu valoda palīdzētu izmēzt no smadzeņu šūnām fašisma kvēpus un sērņus. Jāzina, ka šaurās Latvijas debesis šodien atkal kļuvušas plašas, ka Padomju Savienības tautu saime draudzīgi klausās latviešu valodas skaņas, jo pie Daugavas, latviešu līktenupēs, taču lījušas krievu, ukraiņu, kazachu, uzbeķu asinis. Ja šodien mēs varam strādāt un atjaunot vācu nezvēru saplīstošos daļiņus, tad tikai tāpēc, ka Sarkanā Armija vēl nerēdētā varonība sagrāva vāciešu bandas un aizvēra tās atpakaļ viņu pašu midzenī.

Turklāt, lasot ziņas par Krimas konferenci, mēs esam pārliecināti, ka fašisma zvēru šai midzenī samals. Padomju Savienības, Amerikas Savienoto Valstu un Lielbritā-

nijas vadītāju un kara štābu apspriedes un saprašanās tam ir nesatricināma ķīla.

Latviešu debesis atkal kļuvušas plašas. Vācu okupantu vara veltīgi izmēģinājās latvieti padarīt par savas tautas nodevēju. Tas viņai neizdevās.

Tautas vairums cīnījās un cīnās un pie tās bija un būs klāt mākslinieki.

Tāpēc liels bija prieks, kad 7. februārī paziņoja Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrētus par Tautas mākslinieka goda nosaukuma piešķiršanu: Bertai Rūmniecei, Teodoram Zaļķim, Emilam Meingailim, Alfrēdam Kalniņam, un par Nopelniem bagāta mākslas darbinieka goda nosaukuma piešķiršanu: Pāvulam Jurjānam, Malvīnei Vigner-Grinbergai, Jēkabam Kārklīnam, Jēzepam Mediņam, Jēkabam Mediņam un Elīzabetei Francmanei.

Ja paklausāmies tautā, tā saka: mūsu Rūmniece, mūsu Meingailis... Tas nozīmē, ka mūsu valdība un partija, kā vienmēr, saklausījusi un izteikusi tautas vēlējumus. Tauta atzinusi, ka šie mākslinieki bijuši kopā ar viņu, izteikuši viņas domas un jūtas, viņas labākos centienus un ilgas.

Vai Bertas Rūmnieces atveidotā mēte nav tā, kas izauklējusi neskaitāmos varoņus, kuri šodien Tēvijas kara frontēs gūst uzvaru pēc uzvaras?

Vai mūsu komponistu skaņas nav bijušas tās, kas stiprināja un stiprina cīnītājus, kuri palīdz tautai nomet važas?

Vai mūsu pedagogi nav bijuši tie, kas savus audzēkņus ievadījuši tautas mākslas tekās, kurās tautu dara stipru un liek tai stāties preti pat tādām draudam kā vācu fašismam?

Ir!

Lūk, tāpēc valdība un partija šodien atzinusi, ka mūcīte mākslinieki pelnījuši augsto goda nosaukumu. Balvu ieguvējiem vēlēsim, ejot pa Lēņina-Štaļina saulaino ceļu, parādīt nākamajām audzēm mūsu varonīgo laiku, mūsu varonīgās tautas, kas šodien izcina sivas kaujas, lai Padomju Savienības debesis būtu dziņas un skaidras.

Sarkanās Armijas kaņavīrs atpūtas namā

LPSR Nopelniem bagātā māksliniece Franciska Varšlavāna
gleznas attēls

MĀKSLINIEKI KAŅAVĪRIEM

Latvijas PSR mākslas darbinieku kolektīvi rosīgi gatavojas tuvajai Sarkanās Armijas dienai, lai pierādītu savu vienotību ar mūsu Dzintenes aizstāvjiem. Jau ievadītā mākslas darbinieku šefiba pār Sarkanā Armiju svētkos izpaudīs dažādos veidos.

Pirmreizīgs pasākums mūsu mākslinieku gaitās būs 26. febr. paredzētā Ievainotā kara-vīra diena, kam organizāciju vada Republikas Militārās šefības komisija. Šai dienā visi Padomju Latvijas mākslas darbinieki līdz ar tehnisko personālu dosies uz kara hospitāli: katrai mākslas iestādei jau nodalīts viens vai vairāki hospitāļi. Mākslinieki iepriecēs karavīrus ar dziesmām, dejām, deklamācijām un priekšlasījumiem, izdalīs telpas, iekārtos Lēņina istabas. Tehniskie spēki palīdzēs slimnīcas personālam apkopt ievainotos, mazgāt tiem veļu, skaldīs malku.

Rīgas teātri, cirks un filharmonija svētku dienās sniegs bezmaksas izrādes un koncertus virsnieku un ierindas sastāvam. Izcilāko mākslinieku grupa dos svētku vakara koncertu Sarkanās Armijas namā. Mākslas iestādes sagatavo arī frontes brigādes, kas visdziļākajā laikā dosies uz Kurzemes fronti. MDA Republikas Komiteja rīko lekcijas un kino izrādes, veltījot galveno uzmanību mākslinieku politiskās audzināšanas darbam, viņu visciešākās kopības radīšanai ar Armiju.

2. RAKSTNIEKA IZGLĪTĪBA

Ja rakstniekam būtu bijis tik vien rūpju, kā ar savu darbu rīku valodu, tad amatā rastos vairāk lietu meistarū, nekā to patiesībā redzam. Bija laiki, kad no dzejnieka daudz vairāk neprasīja, kā pieklājīgu valodas un pantu darināšanas prasmi. 80-tajos gados par tiem ne daudzajiem dzejoļu krājumiem, kas katru gadu nāca klajā, «kritikas» slēdziens parasti skanēja trafareti un sirsnīgi vientiesīgi: valoda laba, atskaņas pareizas, papīrs glīts, drukas kļūda maz.

Par saturu daudz raizētās nevojadzēja ne kritiķiem, ne dzejniekam pašam. Stabilizēts standartsaturš neprasīja nekādu galvas laužšanu, ne meklēšanas: zeltēnes, tēzvernes un tautas mīlestība, daba ar četrām godskārtām, ar puteņiem, ar vizuāliem, saules tveici un bālānu lapām, skumjas, cerības, ilgošanās: un dažāda paveida bēdas — katrs izvēlējās savam raksturam un jutotai labāk pieskaņotu vietu.

Diemžēl, šī omulība dzejā pagājusi, neglābjama un neatgriežama. Latvju lirikā to nāvēji satricināja Veldenbauma, liesmām un zibējiem izsvīlīnāja Aspazija savas straujās jaunības gados, un beidzot pavisam un galīgi apraka Rainis. Raiņa vētras parādīja, ka dzeja nav tikai lallinātāja, aijātāja un jūsminātāja, bet gribas, cīņas un trauksmes spēks, dzīves rosinātāja, virzītāja un rādītāja.

Dzeja un proza īpatņu talantu simtējādā veidojumā tapusi par mīžīgu sagrāvēju, jaunradītāja un audzētāja varu, blakus un ciešā sadarbībā ar zinātni, teorētiskām ideoloģijas disciplinām un reālās politikas faktoriem. Lai šī vara literāturai nevien paliktu, bet pati augtu līdzīgo augošajiem prasījumiem, rakstniekam jādomā par stipri paplašinātu un padziļinātu amata izglītību.

Pat pieņemēt nav vērts, ka savas tautas literātura un tās vēsture viņam jāpazīst kā paša plauksta, lai redzētu, cik tālu un cik labi tā gājusi, un saziņmētu ceļu, pa kuru pašam iet tālāk un labāk. Bet arī latviešu literāturā tiklab atsevišķi rakstnieki kā veseli virzieni tik tuvu saskaras ar cittautu vārda mākslu, ka parādības un fakti pašu mājās nav pilnām saprotami, neielūkojoties arī tuvākajās un tālākajās kaimiņi sētās. Piemēram, nepazīstot krievu literāturā ap gadsimtuņu maiņu, var palikt arī neziņams, ka mūsu «dekadentisms» ir krievu virziena diletantiska un tāpēc karikatūristiska kopija,

bet krievu oriģināls savukārt cieši atkarīgs no franču simbolisma un citām radniecīgajām strāvām. Vakareitropas literāturā pag. g. s. beigās desmitos. Jausudrabina jaukais stāsts «Vēja ziedi» un Akurātera «Kalpa zēna vasara» isti saprotami tiek tikai tad, kad jūs izlasāt vēl jaukāko Kellermana «Ingeborgu» un Hamsuna «Ceļnieks spēlē klusināti».

Tāds plašs pārskats šķiet vajadzīgs vispirmā kārtā literāturzinātniekiem un kritiķiem. Bet tuvāk palūkojot, katram beletristam būs jāatziņš, ka arī viņam tas gluži nepieciešams. Nemsim kaut novelisti. Tam ir viens no visgrūtākajiem, tā saucamajiem mazajiem literāturas žanriem — protams, ja noveli aiz neizpratnes vai pārviršības nesamaina ar stāstiņu, tēlojumu un tamlīdzīgam neskaidrām starpžanru formām. Daudzīe modernās noveles paveidi tomēr izauguši no senas tālas pamatskaņš, no Efezas stāstiem un Miletas pasākām, kas savus saturu a formās elementus atstājušas par paraugu itāliešu novelinām, Bokačo «Dekameronam», Ceseza «Kenterberijas stāstiem» un tālākajā turpinājumā pašiem vēlākajiem laikiem, kur jau visiem pazīstami noveles meistari Mopasāns, Čehovs, Gorkijs, Rūdofls Blaumains ar pašā pēdējā posmā īpatnas kara noveles autori, kas žanru no klasiskās gultnes pavērs pavisam jaunā slīpē. Šai nepārtrauktajā ritumā un izaugsmes pārveidē katrs meklētājs atradis pārbaudes un salīdzinājuma mērogu sava paša tieksmēm un spējām un stila paraugus paša domas, fantāzijas un emociju īpatnējai izpaušmei.

Visu žanru un paveidu rakstniekiem un dzejniekiem literāri skola nepieciešama, ja tie no mācekļiem un diletantiem grib tikt par meistariem. Tomēr ar beletristikas lasīšanu vien nav līdzēts: daudzi literāturās virzieni tik stingri turējušies pie negrozāmajiem satura nosacījumiem un izpaušmes likumiem, ka piecra tiem ir vienīgi caur viņu teoriju — arī tur, kur teorija nākusi tikai pa pašas literāturās pēdām, fikšēdama faktus un parādības, un atvedinādama no tiem jau piepildītu likumību, nepieciešami arī to iepazīt, lai skatiens iesniegtos pašos literāturās ainas dziļumos un būtībā.

Literāturās teorija un filozofija, paplašinātā un vispārinātā veidā pa laikmetu gadskārtām cīcītai sekojušās aistētiskās sistēmas atrodas ciešos sakaros ar vispārējās mākslas atfistību un meklējumiem visās viņas daudzajās nozarēs. Daudzi literāturās virzieni un paveidi tikai tad isti izprotami, ja tos aplūko sakarā ar pārējām laikmeta mākslām — glezniecību, tēlniecību, mūziku un celtniecību. Literāturās aistētika ir tikai viena daļa laik-

meta vispārējā mākslas satura un stila īpatnību formulējumā. Vārda mākslas vēsturniekiem un kritiķim nepieciešami pazit vispārējo mākslas vēsturi, no sava centra pēc vajadzības zināmā virzienā tuvāk vai tālāk iedziļinoties bezgala plašajā aventūras romāna īpašības nekādi nebūs novērtējamas bez baroka laika vispārējās mākslas pasaules ainas skatījuma.

Tiesāk un noteiktāk kā literāturās teorija, mākslas vēsture un aistētiskās sistēmas, laikmeta garīgo saturu ietver un izpauž vispārējā filozofija, tāpēc rakstniekam daudzos gadījumos pienākas zināt arī to. Vārda mākslinieka pasaules dzīņas, dzīves un cilvēka izpratne reizēm tik cieši saskan ar laikmeta prātniecības tendenci, ka vēlmās renesanses lielāko rakstnieku Šekspīru ilgu laiku skaitīja par mistiskas piedzejotu personību un viņa drāmatiskos darbus pierakstīja laikmeta filozofam Bekonam. Pirmo lielo angļu reālistu (Fildinga, Šterna u. c.) darbu saturā un tendencē nepārprotami izmanāmi Loka, Šeftsberija un Mandevila dzīves un morāles meti. Franču naturālisma virziens viscaur balstās uz Ogista Konta sīkburžuaziskās pozitīvisma filozofijas pamatiem. Hitleriski fašistiskās beletristikas «ideoloģija» tiešā ceļā izaugusi no Nicēses un sociālfilozofa un sociālbologa Gobino rašu un iedzimtas kungu sugas doktrinām. Literāturās krāsainais audums vien nav izpētījams, ja nepieskaņas arī tā stiprajām pamatnes velkiem.

Tācu literāturās vēsture, aistētiskās sistēmas, filozofija un daudzas citas tuvu stāvošās disciplīnas nav pati sākotne, bet tālāku un dziļāku laikmeta faktoru izradītas un izaudzinātas parādības. Bez laikmeta politiskās, sabiedriskās un kultūrvēstures, bez šķiru satiecību, pretīšķību un cīņas izpratnes, un, galu galā bez ielūkošanās visu pamatu pamatā, laikmeta materiālās, ekonomiskās dzīves iekārtā, nevar piekļūt indivīda un masu psiholoģijas būfībai.

Tā rakstnieka izglītība prasa ietieksanos tikko pārdzjami plašajā zinātņu un mākslu laukā. Protams gan, tas vispirmā kārtā zīmējams uz literāturzinātniekiem un teorētiķiem, un pēc tam uz beletristiem. Tā kā enciklopēdiskā izglītība ir ideāls, praksē tikai pa daļai reālizējams, tad parasti in dabiskā šās nozares darbinieki pēc savām spējām un tieksmēm izvēlās kādu vienu atzari simtzarainajā literāturās lapotnē un pievērs tāi visus savus spēkus. Tomēr nepieciešams pārskats arī par visu pārējo, lai ziņņa un interpretācija nepaliktu šauri ierobežota, formālistiska, pedantiska un bez apvāršņa. Arī beletrists, pro-

zists un dzejnieks, plaši nepazīdams pasaules literāturā, paliks provinciāls, bez apvāršņa, bez salīdzinātāja mēroga un, galu galā, bez jebkādas paškritikas un iespējas nemītīgi augt arvien lielākajai pilnībai. Tie laiki ir pagājuši, kad dzejniekvarēja dziedāt kā putniņš nolaidies zarā, klausdamies tikai sevi pašu un nedomādams ne par to, ka dziesmai varētu būt kaut kādi tālāki nolūki, ne arī par to, ka pats šās dziesmas veidotājs amats nemītīgi kopjams, papildināms un izsmalcināms. Mēs esam pieredzējuši apdāvinātus dzejniekus, kas iesāka ar skaistām vārsēm par nomales taciņām krēslainajā leļā un linu ziediem starp smilgām, un tauta sajūsmīgi klausījās viņus. Bet kad viņi pēc četrdesmit gadiem joprojām tāpat turpināja par to pašu, tad neviens vairs negribēja klausīties — laiki bija citi, un tauta, kļāvusi citāda, aizgāja viņiem garām; tie palika mīnājamies uz savas taciņas, kamēr beidzot neviļus aizbrida miglā un purvā.

Vecais likums noteica, ka dzejniekam vajag dzert, lai no mazas, bet no savas glīzes. Tie, kas neatlaidīgi turas pie šās savas mazās, nobeidz ar to, ka vēlāk dzer no uzpirkstēņa, un galu galā vēl tikai no apmērcēta pirksta. Arī vislielākais talants nav citronš, no kura visu mūžu var spiest tikai laukā, bet drīzāk jau uzgunsks, kam nemītīgi vajadzīga jauna degvīna. Nepārtraukta pašizglītība piegādā šo kurināmo, vairo teorētiskās zināšanas, papildina un izsmalcina amata prasmi, neļauj talantam apstāties un sarukt, bet audzē to lielāku un uztur jaunu, vismaz garā un spēkā.

Bez grāmatas vien nepalīdz, katra teorija par sevi pelēka, kamēr rosiņu un ražīgu to padara tikai mūžam zalais dzīves koks. Literāturās studijas un teorētiskā izglītība tikai tad kārtošies vienotā, auglīgā sistēmā, ja visus meklējumus un izziņas vadīs dziļi iesavināta un nopamatota marksistiska metode, kādai jābūt katra padomju rakstnieka ricībā. Līdz ar to tad iesakņosmā tie nepieciešama un neatņemamā atziņa, ka viss rakstnieka kabineta studiju un personīgās izglītības darbs vajadzīgs tikai tādēļ, lai padarītu viņu spējīgu pacelt literāturā tās uzdevumu augstumos, lai vārda māksla tiktu par to, kam tā jābūt, par vienu no stiprākajiem sociālistiskā cilvēka audzinātājiem un masu organizētājiem, dzīves virzītājiem spēkiem. Mūsu valsts celtniecības sākumā tāds spēks trīskārt vajadzīgs. Tāpēc rakstnieka izglītībai jāaptver tie lielle plāsumi, sākot ar literāturās un tās teorijas zināšanām un beidzot ar paša personības izkopšanu visaugstāk kvalificējamā mākslinieka un aktīva sabiedriskā cīnītāja darbām.

TAUTAS MĀKSLINIECE BERTA RŪMNICIE

Pieminot vai apspriežot latviešu teātra vēstures sākuma posmu, tas izliekas pavisam tālā, jau gluži senatnīgas gaismas apmirdzētā pagātnē. Tāpēc tik nevilgotā cieniņa rodas, atceroties, ka mūsu vidū nevien dzīvo, bet arī nenogurdama darbojas šā laikmeta aktīvā dalībniece Berta Rūmniece.

Vairāk nekā sešdesmit gadu viņa jau strādā uz skatuves.

Sešdesmit gadu — tas ir krietns cilvēka vecums, ko sasniedzot, lielum lielā darba tiesa jau padarīta. Bet vairāk nekā sešdesmit gadu pastāvīgas rosmes, kur neietilpst ne bērniņas, ne agrinās jaunības laiks! Kā brīnām mēs veļamies mūsu Rūmniekmātē, bet viņas ārēnē nav nekā brīnumaina: redzam vienkāršu sirsnīgu latvju darba sievieti, latvju māti.

Patī izauklējusi bērnu skaitu, kas gandrīz sniedz divos ciņaros, garīgi viņa ir māte visam latviešu teātrim. Un ne tikai teātrim — viņa simbolizē pašas tautas māti, to sirsnīgo vecmāmuļu, kas Raiņa «Daugavā» sauc ciņā pret vācu varmākām, to karavīra māti, kas aizvada dēlu karā pret melno pūķi, palīkdama lepni saslietu galvu. Arī Rūmnieces pašas vecākais un mīļākais dēls pazudis 1914. gadā sāktajās kaujās, un to pieminot, sirmās māmūļas acīs mirdz asaras, bet balss drebēdama saka: «Ai, kā es nīstu vāciešus!»

Berta Rūmniece bezgala daudz reizi bijusi Indrānu māte, kas sadeg vīra un dēla ienaidā liesmās. Pāri par piecdesmit gadu viņa tēlo Ažu, šo nelaimīgo darba cilvēku, kam vienīgo atvasi samaitājuši un iedzinuši nāvē izvirtuši saimniekdēli. Šai lomā skatām, kā tik miļā, laipnā, labsirdīgā Rūmniece prot pārvērsties, ik pakustējienā paužot vienu jēgu: naidis! Viņas at-

veidojamo sajūtu apjoms ir plašs, un tāpat kā pārliecina Rūmnieces mātes, aizrauj un liek nodrebēt viņas tēlotās rāgas. Bet it kā ar draisku acs piemiedzienu lielā māksliniece tēlo gaisagrābsles, zagles un mēlneses, kā Blaumaņa klasisko Pindacišu. Tomēr viņas iemiesotā māte, tautas dzīvības spēka un garīgās skaidrības nesēja, paceļas pāri visam. Se tēlotājas un attēlojamās personas sasaistās nesaraujāmā vienībā, un tāpat kā mēs šodien runājam par Adolfu Alunānu kā par latviešu teātra tēvu, tā nākamās paaudzes istā bijībā apvienos Bertas Rūmnieces un vispārinātās latviešu mātes jēdzienus.

Rūmniece uz skatuves izelpo dzīva cilvēka dvasu. Viņā nav nekā mākslota: māmūļas un vecmāmūļas siltums izdveš no viņas pašas, bet negatīvajos tēlos versmīgi izlejas pret apkārtnes jaunumu sakrājusies zults. Dzīvē viņa savam dažkārtējam īgnamam ne labprāt ļauj izlauzties; kā: maiga māmiņa vai vecmāmiņa Rūmniece liekas, ikvienam darbābiedram, tāpat citiem, arī pasvēšākiem ļaudim — viņa interesējas par visu, smaida līdzī katra priekos, noslauka pa īstai asarai katrā bēdās. Un taču vācu okupācijas laikā smaidu Rūmnieces

sejā varēja redzēt reti: likās, ka viņa ietveņas visas tautas ciešanas. Apsveicot pēc 60 gadu skatuves darba jubilejas, viņa skumji atmeta ar roku, bet 1944. gada jūnijā, kad Sarkanās Armijas uzvaras soļi jau dūnēja Latgales pamalē, Berta Rūmniece, rādot uz ielas kādu hitlerieti, izsaucās: «Es gribu tikai redzēt, kā tos aizdzen — tad kaut vai tai pašā mirklī varu mirt!»

Bet Rūmniece dzīvo. Rūmniece atkal smaida. Un ja nōbirst pa asarai, tad tās plūst, domājot par tiem tuviniekiem un kolēģiem, kas «vēl atrodas tam velnam rīklē», vai uzskatot pamestos postījumus. Pati par sevi viņa saka: «Tik labi man nekad nav gājis, tā nekad nav par mani rūpējušies. Man ir siltums, man ir gaismas, mani apgādā ar visu.» Viņa saņem to, ko saviem māksliniekiem sniedz vienīgi padomju valsts. Blakus materiālajam nodrošinājumam viņa apveltīta ar lielo Tautas mākslinieces nosaukumu.

Un tieši Bertai Rūmniecei šis dēvējums pienākas kā nevienam. Ne savai iztikai un labpatikai, bet visai tautai viņa kalpojusi un kalpo joprojām, būdama jau gluži klāt devīta gadu desmita robežai.

TAUTAS MĀKSLINIEKS TEODORS ZAĻKALNS

Zaļkalna vārds cieši saistīts ar jaunāko laiku latviešu tēlotājas mākslas attīstību. Kā spilgtākā, panākumiem bagātākā personība viņš iet latviešu tēlniecības līdumnieku avangardā.

Viskonkrētākajai un ķermenisķākākajai mākslai tēlniecībai piemīt kaut kāda tieša un taustāma pārliecināšanas spēja. Tā ir tēlniecības lielā priekšrocība. Tēlniecība parasti attīstās ciešā kontaktā ar arhitektūru. Tā nav nejaušība, bet šo tēlniecības un celtniecības savstarpējo attieksmi nosaka abu mākslu materiālā kopība. Arhitektūras ciešais kontakts ar tēlniecību spilgti izpaužas visos lielajos mākslas laikmetos: tā tas ir seno ēģiptiešu, grieķu, romiešu, renesanses un tagadējā padomju mākslā. Bet vispārējie mākslas attīstības un uzplaukuma periodi stāv ciešā sakarā un atkarīgi no attiecīgā laikmeta un zemju politiskā un saimnieciskā stāvokļa. Tēlniecība pēc slavas pilnajiem posmiem lielajos mākslas laikmetos pagātnē līdz ar kapitālisma attīstību 18. un 19. g. s. Eiropā it kā zaudē savu popularitāti, ciešās saites ar arhitektūru un kļūst par samērā maz izplatītu mākslas nozari. Tēlniecība attīstās visvairāk portretu un pieminekļu veidā.

Tomēr ar visiem šiem nelabvēlīgajiem priekšnoteikumiem, radās daži apdāvināti latviešu mākslinieki, kas uzņēmās grūto tēlniecības ceļmāžu lo-

mu. Viens no spilgtākajiem, spēcīgākajiem talantiem, kuram tieši pienākas latviešu jaunākās tēlniecības izveidošanas nopelni, ir Teodors Zaļkalns, lielā latviešu tautas rakstnieka J. Raiņa laika biedrs. Dzimis 1876. gadā, tikai vienpadsmit gadu vēlāk nekā Rainis, viņš 17 gadu vecumā dodas uz Pēterpili, iestājās Štiglica mākslas skolā. Pēc šās skolas beigšanas 1899. g. viņa grūtais, bet panākumiem bagātais mākslas ceļš ved uz slavenā franču tēlnieka Rodēna darbnīcu Parīzē, tad tālāk uz Florenci Itālijā.

Tur viņš pavada gandrīz divus gadus un ar lielu zināšanu un pieredzes bagātu caur Latviju atgriežas atkal Pēterpilī. Tur norit viņa pirmais patstāvīgās darbības posms. Viņš veido Čerņiņevska, Blanki, Skrjabina un Musorgska portretus, dažus pieminekļus un piemiņas medaļas, uzrādīdams darbā izcilas plastiskās īpašības. Ne tikai idejai, arī materiālam un tehnikai tēlniecībā ir ļoti liela nozīme. Zaļkalns ir jūtām bagāts apdāvināts mākslinieks, patiess, ar lieliski izkoptu tehniku un labu stila izjūtu. Viņš savus darbus sacer materiālā, un prasme idejai atrast atbilstošu materiālu, kā arī viņam piemītošā drošā materiāla izjūta ir ļoti svarīgas plastiskā talanta īpašības, kas zināmā mērā nodrošina sekmes mākslinieka radītāja darbā. Tāpat kā visi lielleļi, arī Zaļkalns savas māksliniec-

TAUTAS MĀKSLINIEKS ALFRĒDS KALNIŅŠ

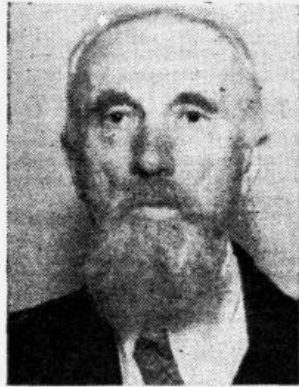
Atņemot latviešu rakstniecībai Blaumani vai glezniecībai Rozentālu būtu tas pats, kas laupīt mūsu mūzikai Alfrēdu Kalniņu. Tie ir mākslinieki, kas, neatdarinot tautas tradīcijas, sevi uzskūši un pratuši parādīt to ipatnējo, kas slēpjas tautā. Viņu gara pasaule šķiet atspoguļojamies Latvijas daba: baltie bērzi, vasarīgi zilgās debesis — viņos skan Daugavas viņu čalas. Viņu astnabalsi runā baronu rikstēm šautais un tomēr savā gaisajā pasaules uzskatā nesatricināmais latviešu darba rūķis. To redzam, dzirdam, jūtam Blaumaņa novelēs un drāmās, Rozentāla ainavās un žanros, Alfrēda Kalniņa vokālajā un instrumentālajā mūzikā.

Vispopulārāks Kalniņš kļuvis ar savu dziesmu. Kā viņa jaunības tā pēdējā posma devumā tik daudz melodikas, tāda izteiksmes pilnība, ka redzams: te ir mākslinieks, kuŗa radītāja doma neapsīkst. Dzejiskajā lielā meistars iejūtas līdz vissīkākajām nišām, raksturojot ik frāzi, visa dzeloja noskaņu izteikdamas tehniski izsmalcināti veidotajā pavadījumā. Kalniņa ipatnība, jau agri atrasta, vienmēr vairāk izkopta, izpaudusies visdažādākajos mūzikas lirikas žanros: sēri rezignētajā, trausmaini temperamentīgajā, humoristiski drastiskajā, sirsnīgās komikas pilnībā bērnu dziesmas nozarē. Viņa dziesmas, kas stāģā no estrādes uz estrādi, nav saskaitāmas.

Isājā apskatā tikai garāmejojot pieminot Alfrēda Kalniņa orķestra, klavieru un ērģeļu mūziku, nevar neapstāties pie tās viņa darba daļas, kas liek mūsu

izcilo mūziķi titulēt par latviešu operas radītāju. Un laikam gan «Baņutas» vārds Kalniņa mūzikālajā sniegunā vienmēr mirdzēs visspožāk.

Nekad tā nevar pazaudēt savu vietu kā pirmā latviešu opera. Bet joprojām tā ir arī mūzikāli vērtīgākā latviešu opera; ne par velti tā šais dienās atkal no jauna parādās uz LPSR Valsts Operas un balēta teātra skatuves, greznā ietērpā un priekšzīmīgā skatuviskā ievieidojumā, kādu tai sniedza sakarā ar 1941. g. paredzēto latvju mākslas dekādu. «Baņuta» nav viendienas opera: tās mūzikā ietverta dzīva tautas pagātnes aina. Viss trešais cē-

liens un ceturtā cēliena priekšspēle ir vesela dzimtenes dabas simfonija, daudzkrāsainajos korā dziedājumos spēdīgi skan tautas balsis. Daudz skaitu solo dziedājumu un duetu, bet arī mazajos rečitātos Kalniņš turējies pie sava principa, pieskanīgi aptērt ik vārdu

atbilstoša tēla idejas veidojam. Ierosmi darbiem viņš smēļas tautā un savā apkārtnē, nekādas grūtības to nebaida un nekādi materiālas dabas kārdinājumi nav varējuši viņu novirzīt no radītāja darba ceļa. Zaļkalna labākie darbi paliks kā vērtīgs māksliniecisks mantojums nākošajām paaudzēm, kas smelsies ierosmi savām mākslinieciskajām atziņām. Ja šodien mūsu sirmais tautas mākslinieks uzņemies jauno tēlnieku audzināšanu LPSR Mākslas akadēmijā, tad tas ir divkārtš iemantojums jaunajiem tēlniekiem.

Pēc Lielās Oktobra Sociālistiskās Revolūcijas Krievijā, tēlniecība ieguva citu nozīmi. Jauncelāmās pilsētās, neaptverami plašie celtniecības darbi prasīja mākslinieku — tēlnieku tiešu līdzdalību. Ne tikai tēlniecībā, bet arī citās mākslas disciplīnās valsts atbalstīja māksliniekus visplašākajos apmēros, kas veicināja tīrauj mākslas attīstību. Izveidojās daudz lielu tēlnieku, (Manizers, Muchina u. c.), kuŗu monumentālie mākslinieciski augstvērtīgie tēlniecības darbi pazīstami visā pasaulē.

virknējumu. Cerēsim, ka nepaies ilgi līdz tai dienai, kad piepildīsies jau 1941. gadā cerētais, un «Baņuta» ieņems cienīgu vietu padomju tautu nacionālo operu vidū. Nav šaubu: mēs ar to kaunā nepaliksīm.

Izskatā cienīgs, bet satiksmē vienkāršs, bagātu humoru apveltīts — tāds ir Alfrēds Kalniņš, kas kopš Padomju varas atjaunošanās veic Valsts Konservatorijas rektora pienākumus. Viņš ir cilvēks, kas nekad nekļūst par sasu administrātoru, kas vienmēr kaŗojās ar latviešu mietpilsonību, izcīnot pat asas atklātas cīņas ar savā izdzīvē degenerētajiem korporāļiem. Viņa vārds šķīļ spožas dzirkstīs, darbi izstaro gaismu. Tā nedzīsīs un neļaus pazust arī lielā latvju komponista Alfrēda Kalniņa vārdam, LPSR Tautas mākslinieka vārdam.

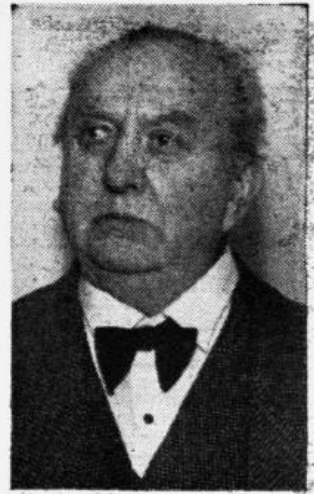
TAUTAS MĀKSLINIEKS EMILS MELNGAILIS

Savdabīgs, šķautnains, dedzības pilns — tāds bijis agrā jaunībā, tāds arī tagad sirmgalva gados ir mūsu nupat apbalvotais Tautas mākslinieks, lielais tautas melodiju vēcejs un apdarinātājs. Emīls Melngailis ar tautu saistīts cieši jo cieši.

Tautas dziesmas, kas skanējās seno latviešu sētās, kas palīdzējušas panest smago vācu verdzības jūgu, ir paglabātas šai dienai un neuzdīs nākamajām audzēm, vistielākajā mērā pateicoties taisni Melngailim. Latvieši pieder pie tautām, kas bagāta ar nacionālās lirikas, pasaku, sakāmvārdu krājumiem. Ka pašas tautas mūzikāli radītāis nav gājis zudībā, tas jo sevišķi Emīla Melngaiļa nopelns. Iedams Cimzes Jāņa un Jurjānu Andreja pēdās, viņš minis savu drošo un patstāvīgo teku, aizgājis labu tiesu tālāk par saviem priekštečiem.

Melngailis melodijas savācis ar nošu somu izstaigādams vīsus Latvijas novadus, iegājis darba cilvēku dzīvē, vienkārši un draudzīgi atradams saskārri ar tiem. Melodijas viņš uzrakstījis un novietojis krātuvē. Gadu no gada pārvēlītjis sakrāto, sistematizējis, korigējis, harmonizējis. Viņš atklājis savu harmonizācijas metodi un stilu, akcentējot latviski ipatnējo un pielikdamas savu melngailisko zīmogu. Tas nenomāc tautas dziesmu patstāvību, bet ievirza tās noteiktā gultnē. Melngailis ir dziļi latvisks un savas tautas garīgajā dzīvē iedzīvis.

Arī Melngaiļa paša kompozīcijas ir ar nacionālā kolorīta iezīmēm. Tieši tautas dziesmu imitācijā viņam bijusi tāda veiksmē, ka pat rūdīti «speciāreizēm» vilušies, sajaucot Meln-

gaiļa komponētās ar tautas radītājām. Viņš uzbūris skanīgas, dzirdas melodijas, kas neiziet no koru un solo dziedoņu repertuāra. Kas nav dzirdējis daļo «Senatni», kuŗas skaņas gultin piegulstas Raiņa vārsmu mirdzai? Kas nav dzirdējis «Zeltītās lapas»? Netrūkst viņam arī krievu orķestra kompozīciju (piem., «Zilais kalns»), jau ilgāku laiku pasākts liels balets «Turaidas Roze». Pazīstot Melngaiļa nevīstošo jauneklīgumu, nerastos nekādē brīnumos, ja viņš vēl tagad uzrakstītu operu, par ko domājis jau sen.

Ipātņēji uzskati viņam daudzās lietās, kaut vai valodas jautājumos. Ja Melngailis kam pieķeras, tad ir un paliek tam klāt ar sirdi un dvēseli. Viņš ik vietā ņem visu un ieliek sevi visu. Latvijas Padomju Komunistu Savienība var būt apmierināta, ja tai tāds priekšsēdētājs.

Nesenais okupācijas laiks, liekas, būs bijis visklusākais posms Melngaiļa atklātības darbā. Viņa vārdu tikpat kā nedzirdēja. Viņš nedzinās pēģoda, labi apzinādamies, par kādu cenu tas šai laikā pēģkams. Kad daļa mūziķu pēģvācu pavēles posās prom, Melngailis ar sēņu groziņu klīda pa Vidzemes jūrmalas mežiem. Melngailis palicis savā zemē. Droši varam ticēt, ka arī nākamajās vasarās viņš kļejos no sētas uz sētu un paglābs nākotnei vēl dažu labu raksturīgu tautas melodiju.

Emīls Melngailis gaidīja un sagaidīja Padomju varu. Sodien viņš atrodas latvju mūziķu priekšgalā kā dziļi cienījamam vecākāis biedrs un vadītājs. Viņš ir kļuvis Tautas mākslinieks un iet kopā ar autu.

KONSERVATORIJAS JUBILEJAS NOSLĒGUMS

Malvīne Vigner-Grinberga

Spoži, pacilāti norisa mūsu mūzikas augstskolas — LPSR Valsts Konservatorijas 25 gadu darba atceres svinības.

Atklāšanas koncertam operā sekoja kamermūzikas vakars Konservatorijā. Stidzinieku ansamblis (P. Smilga, A. Armitis, Dm. Kulikovs un E. Bezinska) sniedza divus jaundarbus — Barisona un Keņiņa kvartetu ar autoru Keņipi pie klavierēm. P. Lāčes bērnu ciklu «Circusa nakts dziesmas» ievērtīgi dziedāja Milda Pūce. H. Brauna pavadījumā. Savus darbus atskaidroja A. Zilinskis.

6. febr. Konservatorijā notika audzēkņu vakars. Šis koncerts pierādīja, ka par spīti kaņa apstākļiem mums aug jauna spēcīga mākslinieku saime. Koncertā bija reprezentētas dziedātāja, klaviernieku un vijolnieku klases. Dziedātāji visi prof. E. Vitinga audzēkņi, no tiem divi (A. Bāriņš un O. Petrovskis) jau uzstājas operā. Petrovskim patikams liriskis tenors ar plašām spējīgām augšām; tikai gribētos jauno dziedoni bridināt no aizraušanas ar dramatiskajām lomām, kas var viņa balsij nākt par ļaunu. Skaista liriska koloratūras balss M. Eizenbergai; «Dziesmu par Staļinu» braši nodziedāja kareivis A. Berjoza. 6 gadus vecā pianiste Ilze Steņģe (doc. V. Zosta audz.) droši un tehniski brīvi nospēdēja J. S. Bacha Menuetu un Gedikes Giocosa. Cerēsim, ka šis brīnumbērns ar laiku izgaus par lielu māksli-

nieci. Vēl Zosta klasi reprezentēja jau ievērojamu gatavību sasniegušā L. Bitautaitē. No doc. A. Zilinska klases uzstājās O. Ruiga ar rūpīgi izstrādātām Sūmama Simfoniskajām etiēm. Pirmajā daļā vēl dzirdējām vijolnieci A. Balodi (doc. P. Smilgas kl.), kuņas labos nodomus bieži izjauc pārmērīgais temperaments, kas jāspvalda. — Koncerta otrajā daļā ietilpa Bēthovena klavierkoncerts (do) doc. N. Dauges audzēknes T. Gobas un N. Fjodorovska (doc. A. Zilinska kl.) tehniski spoži un mākslinieciski atrasiitā priekšnesumā. Tas īpaši sakāms par pirmo, kuņa mantojusi sava skolotāja priekšsīmū tradīcijas. Koncertu noslēdza Rīgas publikai jau labi pazīstamā Līda Rubene, parādot gan savu spožo tehniku, gan plūstošo kantilēnu. un pārdzīvojumu.

Abus pēdējos numurus pavadīja Radiokomitejas orķestris dirigenta Kuljkova vadībā.

Jubilejas svinības noslēdza pāidagogu koncerts Universitātes aulā. To ievadīja Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks Fr. Rokpelnis, nolāsīdams Augstākās Padomes Prezīdija dekretus par mākslinieku apbalvošanu. Tā bija tiešām gaiša svētku izskaņa, kas liecināja, ka Padomju valdība rūpējas par saviem mākslinieciskiem. — Sviņīgajam aktam sekoja koncerts, kur savas izcilās ērgelnieka spējas apliecināja prof. N. Vanadžinā, H. Berzinska iepriecēja ar savu sonoro balsi un rūpīgo priekšnesumu; pavadīja H. Brauns. Koncertu ar plašāko programmu noslēdza N. Dauge, sniedzams klausītājiem īstu mākslas pārdzīvojumu.

Dzirdētie koncerti ļauj mums

Jēkabs Medīns

V. Zosta izst.

raudzīties nākotnē ar vislielāko pašāvību un cerību. Konservatorijas vadība atrodas labās un spējīgās rokās, kas vedīs mūsu mūzikālo jaunaudzi pretī spožiem mākslinieciskiem sasniegumiem. **Agra.**

DAILES TEĀTRIS PADOMJU DARBĀ

12. febr. notika ļoti nozīmīga sanāksme LPSR Valsts Dailes teātri. Tur pulcējās viss teātra kolektīvs, lai pārrunātu, kā dzīvāk likvidēt vācu okupantu radītās jaunās sekas un drošāk sākt padomju dzīvi. Par šo jautājumu plašākus ievadvārdus teica Latvijas Padomju Rakstnieku Savienības atbildīgais sekretārs K. Krauliņš. Būt par padomju mākslinieku — tas uzliek lielus pienākumus. Citādi jāskatās dzīvē, jāieļūjas to cilvēku psiholoģijā, kas iet citā ar saucienu: Nāvi vācu okupantiem! Par Staļinu! Teātra apmeklētājos jāiededzina vēl kvēlāks maids pret ienaidnieku. Pats galvenais: jāaug iekšēji jāpārveidojas! Jo dzīvāk rakstnieks ieiet tautas dzīvē, jo viņa darbi top vērtīgāki. Tas pats sakāms par aktieri, kuņam dziļi jāieļūjas tautas psiholoģijā. Jāpārspēj buržuāziskās mākslas nogulsnes, atrodot īsto padomju mākslas ceļu.

Dailes teātra direktors L. Leimanis atzinā, ka vēl ik uz soļa redzamas vācu fašistu radītās jaunās sekas. Dailes teātris zaudējis 21 aktieri, tāpēc ansambļa problēma šodien kļūst

par vienu no galvenākajām. Drīzumā gan sāks darboties Dailes teātra studija, bet tā dos jaunus aktierus tikai pēc dažiem gadiem. Pašisms radijs jo launas sekas arī ļaužu apziņā. Vispirms jāietek vājā no nepareizā ieskata, ka māksla ir ārpus dzīves, un šai virzienā jāpāraudzina arī skatītāji. Augstu jāceļ darba disciplīna, konsekventi jārealizē darba plāns, kas Dailes teātri šogad paredzēts šāds: pēc Sparta ka inscēnējuma, kas parādīsies uz skatuves 18. febr., nākošais jauniestudējums būs liela Staļingradas luga — N. Pogodina Laivīniece Ed. Smiļa inscēnējuma un O. Situhnes dekoratīvā ietērpā. Tās pirmizrāde paredzēta 25. martā. Līdztekus Laivīniecei režisors Al. Leimanis sagatavos jaутru krāsairu padomju komēdiju — Solovjova un Vitkoviča Hoēžu Nasredīnu. Skatuves gleznotājs — Girts Vilks. Jūnija sākumā parādīsies Viņņevska dziesmaspēle Plašā jūra par Leninigradas aplenkuma temtu. To iestudēs Ertneris, un šim inscenējumam dekoratīvo ietērupu darinās divi mākslinieki — Osis un Pupa. Rudenī liels notikums mūsu mākslas dzīvē būs Uguns un nakts jauninscenējums Baipa 80. dzimundienā. Ar šo izrādī teātris atzīmēs arī 1905. gada revolūcijas 40 gadu atceri un savas pastāvēšanas 25 gadu jubileju. Gada otrajā pusē vēl paredzēti Gorkija Sīkpilsoņi, Fr. Rokpelņa un Jūl. Vanaga Ceļa cirtēji un Maršaka jaunā

bērmluga Divpadsmit mēneši.

Teātra mākslinieciskais vadītājs Eduards Smiļģis plašāk runā atcerējās Dailes teātra pavadības 25 darba gadus un raksturoja tās grūtības, ar kuņām vienmēr nācies cīnīties, kamēr beidzot tagad kļuvis par pilnīgi nodrošinātu valsts teātri. Tagad mums jābūt tagadējā laika cienīgiem, jāapzinās, ka būt par padomju pilsoni ir augsts uzdevums. Mūsu mākslai tagad ir liela droša aizmugure — zeme, kur ir vislabākā teātri pasauļē. Tikai mēdā mākslu mākslas deļ! Nekad teātri teātra deļ! Droši leaug padomju īstenībā, dziļi iesakņoties padomju zemē!

Vēl runāja Jeļinskis no Mākslas lietu pārvaldes, uzsvērdams Marksa vārdus, ka uz zinātni neved plāts kara ceļš, bet jākāpjam pa akmeņainu kalnu tekā. To pašu var attiecināt arī uz mākslu. Sociālistiskais realisms nozīmē augstu māksliniecisku meistarību, lielas idejiskas perspektīvas. Pats galvenais — lai teātris nestāv nomalns — lai līdās ciņās, bet iekļaujas šai ciņā.

Dailes teātra dramaturgs Valdis Grēviņš iepazīstināja teātra kolektīvu ar nupat Maskavā publicēto b. Solodņikova rakstu par Latvijas mākslas iestādēm.

Debatēs piedalījās Girts Vilks, Emīls Mačs, Aleksandrs Leimanis, Līlita Bērziņa, Emīlija Vies-ture, Artūrs Filipsons. **V. G.**

Jauniznākušā žurnāla «Karogs» sekretāri J. Vanags un E. Damburs. Felicitas naujūkas žarža

Se nu redzam cēlas vīrus, Mākslas bruņiniekus tūris: Vanags Karogu tur augstu. —

Damburs gara mantu plankst: Lai nu gaismas lāpu sobas Žurnālam l ikt tautas rokās!

HERCENA NĀVES DIENAS

Filoloģijas un vēstures fakultāšu arodorganizācijas vietējā komiteja bija sarīkojusi lielā krievu revolūcionāru un filozofa Aleksandra Hercena (dz. 1812. g., miris 1870. g.) piemiņas vakaru sakarā ar viņa 75 gadu nāvesdienas atceri. Par Hercena dzīvi un darbiem referēja vēstures fakultātes dekāns doc. Blūzmanis, isi

ATCERE LV UNIVERSITĀTĒ.

raksturodams toreizējos apstākļus, cara patvaldību un Hercena trimdas laiku. Tālāk referents ļoti vispusīgi apgaismoja Hercena filozofiju. Referātu beidzot, doc. Blūzmanis pakļāvās pie Hercena patriotisma, kuņu mēs vēl mūsdienās varam ņemt par paraugu. **Z. D.**

LITERĀRĀ PIRMDIENA RAKSTNIEKU KLUBĀ

Fr. Rokpelnis, J. Vanags u. c.
 Kārtējā sanāksmē š. g. 12. febr. iestāzēja Erika Adamsona darbus, kas parādījušies vācu okupācijas laikā. Nevarēdams sanāksmē piedalīties, jo pašreiz atrodas slimnicā, Adamsons ar vēstuli paskaidro, ka viņa darbi atklātībā parādījušies tāpēc, lai viņš nenokļūtu Vācijas katogrā, lai gūtu līdzekļus dzīvei. Pastāsta, ka pēc darbu iespiešanas pret viņu vērstas zināmas represijas. «Esmu vēl slims.» Eriks Adamsons beidz vēstuli, «bet mani ir liels darba prieks, un, skatīdamies pāri savas vecās dzimtas pilsētas drūpām, es domāms redzu tās nozūdām un citu labmācīgu Rīgu angam, un es jūtu, ka arī mana slimība saraujas glābi maza, lai dotu vietu manam darbam, kas būtu veltīts jaunās dzīves celšanai.»

Valts Grēviņš nolasija dažus Adamsona dzejoļus un atstāstīja «Tēviņa» iespēstā romāna «Sava ceļa gājējs» saturu.

Andrejs Balodis runāja par dzejoļu krājumu «Sauls pulksteņa». «Sai grāmata,» viņš saka, «nav nevienas rindas, kas būtu vērstā pret tautu, bet nav

arī tādas rindas, kas liktu manīt, kur šai cīņā pret vāciešiem stāv dzejnieks. Viņš raksta «neitrālī», viņam senatne skaitāka par tapadni, viņš neredz cilvēces progresu, iegrims pesimismā. Dzejnieks nemolibāzami apdēvināts, krāsoja valodu, spēciņa fantāzija, bet trūkst ideoloģiskās skaidrības.» Nobeidzot referāti, Balodis domā, ka varbūt vācu okupācijas laikā pārdēvotās kāusmas būs Adamsonam atvērtas acis, un viņš saskatīs dzīvi un ceļu, kāds ejams rakstniekam, kas grīb kalpot savai tautai.

K. Krauliņš norādīja, ka arī «neitrālī» darbi vācu okupācijai bija vajadzīgi, lai novērstu tautas domas no cīņas pret fašistiem, lai parādītu, ka latviešu rakstnieki ir ar viņiem. Arī šodien, kad Eriks Adamsons var rakstīt visu, viņš iecerējis drāmu par senajiem iņķiem. Tas nozīmē, ka viņš arvien vēl ir «sava ceļa gājējs» un vēl īpaši mesarohē to, kas notiek viņam apkārī.

Tomēr Eriks Adamsons, cik vērojams no viņa vēstules, meklē ceļu uz padomju rakstniecību, un Rakstnieku Savienība galava smiegt visu iespējamo palīdzību, lai viņš šo ceļu patiešām arī atrastu.

Debatēs vēl piedalījās J. Zīgurs, M. Rudziņis, I. Lēmanis, Fr. Rokpelnis, J. Vanags u. c.

N. K. KRUPSKAJAS VISSAVIENĪBAS TAUTAS MĀKSĻAS NAMS

1945. gadā paredzējs Maskavā sasaukt virkni zinātnisku sanāksmju, kur apskatīs Savienoto Republiku tautu folkloru. Vienu no sanāksmēm oktobrī būs veltīta Latvijas, Igaunijas un Lietuvas Republiku folkloram. Sanāksmju mērķis — iepazīstināt plašākās zinātnes un mākslas darbinieku aprindas ar PSRS brāļu tautu folkloru.

No latviešu folkloras pētniekiem gaidā divus ziņojumus, vienu par vārda, otru par mūzikas folkloru, kur būtu parādīti to attīstības procesi līdz pat Tēvijas kaļam, analizējot raksturīgākās latviešu parādības, tematikas kāurs, jo sevišķi pasvītrojot patriotisko folkloru. N. K. Krupskajas Vissavienības Tautas Mākslas Nams izsludinājis arī sacensību labākajiem patriotiskās folkloras darbiem. Termiņš 1945. g. 1. maijs. Sacensībā var piedalīties dziesmu sacerētāji (tautas dziedotpi, teicēji), tāpat folkloras savcēji.

Sacensībā pieņem darbus, kas rāda padomju tautas varoņo tagadni cīņā pret vācu fašistiem, satīru, kas vērstā pret ieņaidnieku, kā arī darbus, kas rāda tautas atšķirsmes pret savu vēsturisko pagātni. Turvākas ziņas par sacensības noteikumiem iegūstamas Mākslas Neta pārvaldē.

Jāvēlas, lai augstāk minētajos pasākumos Latvijas republikas vārds nebūtu pēdējā vietā.

SAKAS LPSR ARODBIEDRĪBU MĀKSĻAS SKATES

Latvijas PSR atbrīvotajos novados sākusies tieša un nopietna gatavošanās Vissavienības mēroga pašdarbības kopu, solistu un deju kolektīvu skatei, kas paredzēta š. g. aprīļa mēnesī Maskavā. Skates nolūks: pacelt repertuāru idejisko līmeni, panākt jo drīzāku pašdarbības kolektīvu organizēšanu vācu jūgam atbrātajos apgabalos. Latvijas PSR Arodbiedrību Centrālā Padome rīko pārbaudes skates visās republikas mērogā, pasākuma priekšgalā izvirzot ergonomiteju, kur

ieiet Tautas mākslinieks Rūd. Bērziņš, Nopelniem bagātā mākslas darbiniece E. Pakule, MLP priekšnieks Fr. Rokpelnis, kom. I. Ozoliņš, rakstn. A. Krupis u. c. Atsevišķas komisijas noorganizētas, lai vadītu skates aprīņēs.

Rīgas pilsētā skates notiek no 15.—20. febr. Labākie dalībnieki iegūs tiesību piedalīties pilsētas skatē 25. febr., bet 4. martā LPSR Valsts Drāmas teātri notiks Republikas skate, kuras uzvarētājus komandēs uz lielo Vissavienības sarīkojumu.

LPSR VALSTS LEĻĻU TEĀTRIS

sagatāvo jaunu inscenējumu, parstūdejojot netaiņa Leļļu teātra aktiera E. Sūmanu scenāriju «Jaanā vārna». Sai sakarā dir. J. Zīgurs pastāsta, ka «Jaanā vārna» biļš pats pirmais iestudējums, ar ko teātris sācis savas gaitas Vissavienībā. Kad Herberts Lūksms, kas jau buržuāziskajā Latvijā centās popularizēt šo mākslas nozīri, evakuācijas gados pirmais sāka re-

sināt teātra dibināšanu, sniedzot tam arī daudz roāta atbalsta, viens no vissvarīgākajiem uzdevumiem bija radīt piemērotu repertuāru. Par celmsnazi kļeva Sūmanis, un tagad, sniedzot rādīniekiem «Jaanā vārna» izrādī, teātra darbinieki atcerēties savas pirmās skatuves krīstības, kad aktiepiem uzgavīdēja daudi latviešu bērnu namu iemātnieki.

VIĻA LĀČA „VEDEKLA” STRĀDNIEKU TEĀTRI

Isā laikā Viļa Lāča «Vedekla» redzam jau otrā iestudējumā. Ar šo drāmātiski spraigo lugu savas gaitas sācis Latvijas PSR Arodbiedrību centrālās padomes Strādnieku teātris. Ierobežotās skatuviski tehniskās iespējas, vēl neizveidotais ansambļis, radīja šaubas, vai Strādnieku teātra kolektīvs veiks to, ko uzņēmies, vai Strādnieku teātra iestudējumam būs sava seja, vai aktiepi neietekmēsies no pirmuzveduma.

Austrums neizaug Strādnieku teātri līdz garīgajam dēzenu-mam, jo jaunais tēlotājs V. Ruška, tāpat kā H. Stempa (Zenta) nespēj vēl smiegt pārdziņojumu. — Spilgts, kaut detaļās neizstrādāts V. Ferģa Blossfelds, kurū jaunais aktieris noraksturojis ārēji izteiksmīgāiem līdzekļiem, radot šā bezsirdīgā komandanta jaunu uztvērumu. Sai lomā V. Ferģis spēris krietnu soli uz priekšu savā skatuviskā attīstībā.

Jaunais kolektīvs, ko veido no dažādām skatuviem nākuši aktiepi (F. Lūcis, O. Kūns, A. Timma, E. Čalste, N. Dikmanis) un iesācēji (A. Lūsis, A. Erdmanis), visumā panācis noskapotū izrādī. Sniedzot vēl smalkāku slēpējumu, zudis arī līdzsīnījē spēles negludumi. Kolektīvam bez labas grības un centības jāspūgūst arī prasme radīt ne tikai atsevišķus raksturus, bet veidot kolektīvi spēciņu izrādī. Ceļā uz šo mākslu Strādnieku teātris ir, to rāda «Vedeklas» iestudējums.

E. Rudājs.

ATCERES DIENAS

Pirms 345 gadiem 17. febr. Romā aizdegās sārts, kas metis atblāzmu tālu pāri savai vietai un laikam: iznāstiskie ķēriņi notiesāja uz nāvi Haliēšu filozofu un dzejnieku Džordāno Bruno (1580.—1600.). Ar savu atjautīgu, dzejiskā ietēpā tverto domu un drošo patiesības mīlu, nedrebēdams arī bargās inkvizīcijas tiesas priekšā, Bruno iegājis vēsturē kā spilgta cīnītāja personība, zinātnes aizstāvis pret tā laika reakcijas fanātiķiem.

18. febr. 381. gadadiena Mikelandželo Buonaroti (1475.—1564.) nāvēi. Šis daudzpusīgi apdēvinātais cilvēks savā garajā mūžā veicis virkni liela apjoma darbu glezniecībā, tēlniecībā un celtniecībā, kā arī atstājis smiegiem dzejjas mākslā. Viņa ārkārtīgā spēja monumentalizēt, ik vienu tvērt varēns formās, darījusi Mikelandželo vārdu nemirstīgu; viņa darbi ir slavenākas paraugi visiem māksliniekiem.

Sai pašā datējamā nāvēdicēnā arī dzejniekam Heinricham Heinriham Heinrihem (1797.—1856.). Heine ir viens no visdīzākajiem vācu literāturās meistariem, brīki progresīvs mākslinieks arī sālnāka hīteriskajā Vācijā airilēgts, viņa darbi sadezīnīti. Heines romantiskā lirika daudz tulkota, komponēta, to pazist, tā iegājusī masās. Viņš jevēroņams kā sava laika politiskās hīrtas dīvēģis kvītiķis, asprāģis un māksliniecišķi spēciģis satīriķis.

22. febr. paieit 125 gadi no poļa komponista Frederika Šopēna (1810.—1849.) dzimšanas. Šopēna dzīves stāsts dīegam sentimentāli aprakstīta vairākos romānos, bet tie ībalina personības vērtīgāko daļu: viņa kvēlo patriotismu, trauksmīģas brīvības cīnītāja aikas. Viņa mūzikālais dēvums, gandrīz vienīgi kļaviņu nozarē, apmēros nav sevišķi liels, bet bagāģā harmoniskās valodas jauninājumiem, melodikas un ritmikas īpatnībām.

KRILOVA FĀBULAS LATVIEŠU VALODĀ

VAPP Dailliteratūras apgādo izdevums, Rīga, 1944.

GAIŠU CILVĒKU PIEMINOT

15. febr. pāiet viens gads kopš Arnolda Bulāna nāves dienas.

Bulāns dzimis 1910. g. 2. martā Erlingenā, studējis Sorbonnā, pēc tam darbojies Rīgā kā preses un sabiedrisko iestāžu darbinieks, daudz tulkojis. Lidz 1940. gadam viņa darbībai trūkst idejiskā pamata; noteikti viņš gan no sāktā gala vērsās pret vācu fašismu, jau Ulmaņa diktatūras laikā publicējams asu rakstu pret Rozenberga «rasu teoriju». Padomju varas gads atraisa visus Bulāna radītāja spēkus, ar milzu dedzību viņš trauc darbā, strādājot kā VAPP Jaunatnes rakstu apgādniecības redaktors, rakstot, tulkojot. Vācu okupācija Bulānu salauzī fiziski — vairākus mēnešus pavadījis cietumā, viņš to atstāj ar sadragātu veselību. Bulāns izvirās no visām mobilizācijām, nekur nestrādā, bet augu dienu sēž pie radioaparāta, klausoties Maskavu. Bezbailīgi viņš katru nedēļu nes nodot pārtiku saviem agrākajiem kameras biedriem, organizē izbēgušu padomju kara gūstekņu slēpšanu. Bet izmocītie nervi neiztur mūžīgo sasprindzinājumu, kaislīgās gaidas pēc brīvības. Un smadzeņu audzējs astopus mēnešus pirms Rīgas atbrīvošanas pārtrauca tāda cilvēka dzīvi, kas ne mirkli nav šaubījies par padomju iekārtas atgriešanos Latvijā.

Esmu okupācijas gados redzējis daudz entuziastisku, iekšējas pārliecības apgarotu cilvēku. Pārī visiem tomēr pāceļas Arnolda Bulāna gaišais tēls. Ikviens Sarkanās Armijas vai tā sabiedroto panākums lika viņam uzgavilēt, katrs vācu asinsdarbs iedzida acīs svētmīgu nauda dzirksti. Ar kādu sajūsmu viņš runāja par skaisto darba dzīvi pēc uzvaras! Bet brīvā Rīgā Bulāna nav. Pietrūkst krietna darbinieka, kas varētu būt viens no visvērtīgākajiem biedriem latviešu padomju sociālistiskās kultūras cēlāju pulkā. Valtis Grīviņš

Pagājušā gada novembrī visa plašā Padomju zeme atzīmēja lielā krievu fābulu meistara Ivana Andrejeviča Krilova simto nāves dienu. Kaut miris, Kriļovs aizvien vēl turpina dzīvot padomju tautu un visas progresīvās cilvēces piemīnī kā viens no diženākajiem mākslinieciskā vārda meistariem.

1949. gadā aiztecēs 150 gadu, kopš parādījās pirmais Kriļova fābulu krājumiņš. 1809. gadā atsevišķā grāmatā iznāca 23 fābulas. Veselus 30 gadus rakstnieks ar savām fābulām turpina kalpot sabiedrībai, sarakstīdams iespaidīgu sējumu — pavisam 204 fābulas. Asi un nesaudzīgi savās allegorijās no putnu un zvēru pasaules Kriļovs graizīja un izsmēja pavaldniecisko režīmu, dzimnieciskās iekārtas varas pārstāvjus — aprobežotos feodāļus un cara ierēdņus, kas gulās uz zemnieka pleciem kā smags jūgs. «Kriļova pasakas cirta un dedzināja tautas nospiedējus. Tās bija ass politiskās ciņas ierocis, apgaismotāja, humānista, dekabrista un demokrātiskā tautas drauga rokās,» — raksta prof. Roberts Pelše fābulu jaunā latviešu izdevuma ievada vārdos.

Pretstatā tā laika literatūrā izplatītajam galminieciskajam pseudoklasicismam un salonos izaudzētajam sentimentālismam Kriļovs savām fābulām vielu rod tautas dzīvē, viņš raksta vienkāršā, gleznainā tautas valodā, fābulu tēli izvēlēti no tuvās un pazīstamās dzīvnieku pasaules, kas radniecīgi tautas pasaku zvēru un putnu attēlojumam. Kriļova fābulas nav vienīgi sava laikmeta un sabiedrības spogulis. Daudzas viņa politiskās satiras liekas atsaucamies tieši šāsdienas notikumiem. Fābulā «Vilks pie sūņiem» Kriļovs allegoriski stāsta par Napoleona iebrukumu Krievijā. Vilks gribēja ietikt aitu kūti, bet nokļuva pie sūņiem; redzēdams, kādās briesmās iekūlies, tas mēģina ar viltu un glaimiem pielabināties. Bet mednieks saka: «Ar vilku mieru ligt tik tādu, ka viņam velk pār acīm ādu». Tāda būs arī padomju tautu atbilde visiem hitleriešu mēģinājumiem izsprukt sodam. Vai pirmskara politiskos notikumus kapitālistiskajās valstīs neatbalso fābula «Vilki un aitas»? Zvēru padome, kurai jāizlemj, ko darīt ar vilkiem, kas nekaunīgi saploša aitas, pieaicina apspriedē arī pašus laupītājus un beigās nolemj: ja vilki dara aitiņam pāri, tām tiesības «aiz skausta vilku grābt». Vai šī divkosīgā un liekulīgā morāle neveicināja fašistisko laupītāju iebrukumus

neapbruņotajās kaimiņu valstīs? Citā fābulā «Pagasta sulpce» zvēri atkal sanāk kopā, lai spriestu par vilku laundarbām pret aitiņiem. Zvēri ierodas, nodod savas balsis. Bet par vilkiem nedzird launa vārda. Kas lai gan to teiktu, pašas cietējas aitas nemaz nav pieaicinātas.

Nesaudzīgi un asi lielais pasaku meistars graiza arī cilvēku dabas morāliskos trūkumus. Izsmēj tukšos lielbniekus, aprobežoto iedomību, mēļešus, sliņķus un nepateicīgos muļķus. Jo asi Kriļova satiras bultas vērsās pret tautas un sabiedrības mantas apzādējiem un putinātājiem. Kā jārikojas ar nelieti, dzejnieks pamāca fābulā «Zemnieks un oze». Tā glaimi mēģina apvārdot zemnieku: lūk, viņa pavasari noņemti veco ādu, un uz priekšu varēs nodibināties labas kaimiņu attiecības. Bet zemnieks atbildei tver rokā cirvi un saka: «Kaut āda tevīm jauna, bet sirds arvien tā pati jaunā». No fābulas izlobāma gudrā atziņa: nelietis ādu var mainīt, bet dabu ne. Neticiet tautas ienaidniekam, kas daiļrunīgi tēlo draugu un labvēli!

Tāpat kā pagātnes ciņās pret apspiedējiem un gara tumsu, arī šāsdienas dzīvē Ivana Andrejeviča fābulas ir ass un grieziņš kaujas zobens pret fašismu un kapitālistiskās iekārtas atliekām cilvēku dvēselēs un sabiedrībā. Mums nav mākslīgi jāpalielina Kriļova nopelni un diženumus. Viņš bija sava laika un sabiedrības cilvēks, bet tai pašā reizē liels cilvēks, kas pārauga savas kārtas un laikmeta robežas, kas saprata, ka mākslas uzdevums ir kalpot tautai un patiesībai, ka dejas darbs ir ciņas ierocis pret apspiedējiem un garīgo aprobežotību.

Tuvs un pazīstams dižais fābulu meistars arī latviešu lasītājam. Kas gan jau no skolas laikiem neatceras klasiskās fābulas «Vārna un lapsa», «Lapsa un viņogas», «Lidaka, gulbis un vēzis», «Vientulis un lācis» u. c. Fr. Adamoviča darbs minams ar cieņu. Adamovičs no visām 204 fābulām atdzejojis vairāk kā pusi — 124. Pirmās 70 atsevišķā grāmatiņā iznāca jau 1893. gadā, otrajā izdevumā (1900.) 83, un trešajā (1932.) 124 fābulas. Jaunajā, ceturtajā izdevumā pēc skaita ievietots pavisam simt fābulu No tām 97 Adamoviča atdzejotas, trīs: «Kakis un lakstīgala», «Zirneklis un bite» un «Tērauds» atdzejojis Tautas rakstnieks Andrejs Upiņš.

Fr. Adamovičs savos atdzejotumos centies pirmā kārtā latviešu lasītājam atdot pašu fābulu saturu un garu, apdarē

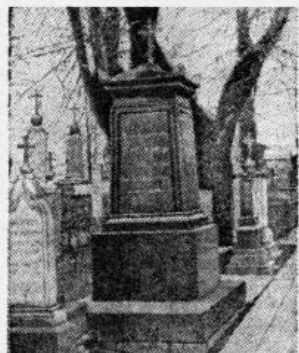

pieturoties gan pie oriģināla jambiskā ritma, bet pēdu skaits vārsām un izteiksmes līdzekļi ne katreiz tie paši, kas oriģinālā. Tur latviski gan cilvēku nosaukumi: Dāvis, Krišs, Juris, Mika, Klāvs, gan latviešu mitoloģijas tēli — Pērkons, Pīkols, Austrā, gan tīri latviski sūņu nosaukumi — Pakans, Duksis, gandrīz nepārtulkojamais krievu apzīmējums «žužutka» latviskots par Pīksi. Dažviet, īpaši epigrammās, Adamovičs rīkojies diezgan brīvi. Piem., fābula «Divi sūņi» oriģinālā noslēdzas divrindām, kamēr Adamovičs to noslēdz ar četrinādām. Taču jāliecina, ka atdzejotājs viscaur pratis paturēt īpatni krievu skatu un tāpat krievu nacionālo kolorītu, kam pievienojis latviešu dabai un dzīvei tuvus un skaidrus apzīmējumus, kuŗi lielo krievu tautas dzejnieku padara saprotamu bez komentāriem.

Protams, tagad laiks gaidīt jaunu dzejisku un krāšņu akadēmisku atdzejojumu ar plašiem teksta paskaidrojumiem. Tas nepieciešams jo vairāk tāpēc, ka visus pēdējos kapitālistiskās iekārtas gadus slēpa un noklusēja Kriļova fābulu sabiedrisko kodolu.

Jaunais VAPP'a fābulu izdevums vienkāršs, bet gaumīgs. Mākslinieka Indriķa Zeberīņa vāka zīmējums izteiksmīgs un skaists.

Edgars Darburs

Kriļova kapa vieta.